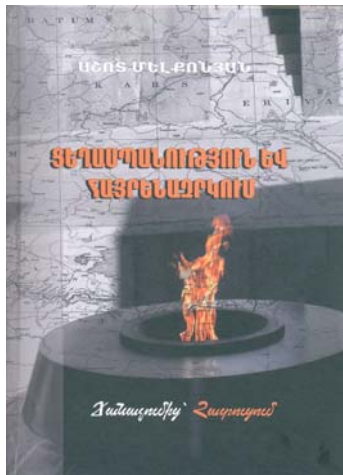

ԱՇՈՏ Ա. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ. Յեղասպանություն և հայրենագրկում. ճանաչումից՝ հատուցում (հողվածներ և հարցազրույցներ), Երևան, «Զանգակ» հրատ., 2015, 440 էջ:

Արդեն պատմություն դարձավ Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցը, որն խորհրդանշական առումով վիթխարի նշանակություն ուներ մեր ժողովրդի համար: Դա նաև ջրբաժան էր արդեն կատարված աշխատանքի և ապագայում կատարվելիքի: Այն, որ 100-ամյա տարելիցը նախանշեց նոր կարևոր մտահղացումների ու իրագործումների սկիզբը, փաստում է մեր օրերի ճանաչված պատմաբան, պ. գ. դ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Աշոտ Աղասու Մելքոնյանի վերջերս լույս տեսած աշխատությունը՝ «Յեղասպանություն և հայրենագրկում. ճանաչումից՝ հատուցում»:

Աշխատությունը կառուցված է հողվածների ու հարցազրույցների ձևով և իր մեջ ամփոփում է մի օրգանական ամբողջություն: Առաջաբանում հեղինակը նշում է վերջին հարյուր տարվա ընթացքում ինչպես հայ, այնպես էլ օտար մասնագետների կողմից Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ ստեղծվել է վիթխարի գրականություն, որն ընդգրկում է պատմագիտության, մշակութաբանության, սոցիոլոգիայի, հոգեբանության և այլ ոլորտներ: Ըստ նրա, Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցից հետո՝ նոր պայմաններում, մեր մարտավարական ու ռազմավարական խնդիրները փոխվում են: Փաստորեն, ավարտին հասավ Յեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը, որի մեջ հայությունը ներքաշվել էր վերջին հիսուն տարվա ընթացքում՝ իր կամքից անկախ և որն ավարտվեց իր հաղթանակով: Պատմաբանը շեշտադրում է հետևյալը. «Ավելին՝ 2015 թ. ընթացքում նորանոր երկրների կողմից խորհրդարանական մակարդակով ցեղասպանության ճանաչման ու դատապարտման վերաբերյալ ընդունված բանաձևերով ու հատկապես՝ ապրիլի 12-ին Վատիկանում Սուրբ Պետրոսի տաճարում, ի հիշատակ 1,5 միլիոն հայ անմեղ զոհերի հիշատակին Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապի մատուցած պատարագից հետո, ճանաչման գործընթացն ավարտվեց և թևակոխեց իրավաքաղաքական, այն է՝ հատուցման փուլ» (էջ 6): Ուրեմն ներկա պայմաններում կարևորագույն խնդիր է դառնում հատուցման պահանջի հիմնավոր բարձրաձայնումը, քանի որ Յեղասպանության ծրագիրը մտահղացրած և իրագործած է-

րիտությունների գլխավոր նպատակակետը հայությանը հայրենագրելն էր իր իսկ բնօրրանում՝ Արևմտահայաստանում: Ուստի հույժ կարևոր է Հայոց ցեղասպանությունը դատապարտող միջազգային փաստաթղթերում, հատկապես խորհրդարանական բանաձևերում, «Արևմտյան Հայաստան» հատուկ անուն արտահայտող տերմինի հիշատակումը, որը հստակ բացահայտում է այդ հրեշավոր ոճրագործության նպատակը՝ հայերին հայրենիքից գրկելու երիտթուրքական ծրագիրը: Մինչդեռ այդպես չէ աշխարհի շուրջ քսանհինգ երկրների խորհրդարանների կողմից ընդունված փաստաթղթերում, ուր որպես Հայոց ցեղասպանության իրականացման տարածք է հիշատակվում Օսմանյան կայսրությունը: Բացառություն են կազմում Հայաստանի Հանրապետության, Ռուսաստանի Դաշնության, Կիպրոսի և Մլովակիայի ընդունած համապատասխան բանաձևերը:

Ա. Մելքոնյանի դիտարկմամբ, նման «բացթողումը» պատահական չէ: Դրանով մեծ տերությունները նպատակադրված խուսափում են 1920 թ. օգոստոսի 10-ին Սևրում՝ Առաջին աշխարհամարտում հաղթանակած Անտանտի (այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության) և պարտված Քառյակ դաշինքի խմբավորման անդամ Օսմանյան Թուրքիայի միջև կնքված պայմանագրով ստանձնած պարտավորություններից:

Աշխատությունում ընդգրկված են 9 լեզուներով տպագրված հոդվածներ (հայերեն, ֆրանսերեն, անգլերեն, ռուսերեն, գերմաներեն, վրացերեն, արաբերեն, թուրքերեն, պարսկերեն), որոնք վերոնշյալ առումով կարևոր տեղեկատվություն են հաղորդում օտարալեզու ընթերցողներին:

Գրքում ներկայացված գործերի վերնագրերն իսկ պարզորոշ պատկերացում են տալիս սույն աշխատության համապարփակ ընդգրկումների և հստակ նպատակադրումների մասին. «Առաջին աշխարհամարտ – հայոց ցեղասպանություն. պատճառներ և հետևանքներ», «Հայ դատի խնդիրը Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականության ուղեգծում», «Արևմտյան Հայաստան՝ Էրզիր (պատմություն և արդիական խնդիրներ)», «Ցեղասպանութեան հարցը միջազգային ճանաչում խնդիր է» «Реальная граница положена Севром», «Вопрос признания Геноцида армян следует перевести в политико-правовое поле», «Армяно-турецкая граница незаконна», «Нам нельзя попадать в ловушки турецкой дипломатии», «Հատուցում պահանջելը նաև կանխարգելիչ գործողություն է», «Հայոց ցեղասպանությունը նաև պատրիոցիդ է», «Թուրքիան, ինչպես ցանկացած կայսրություն, դատապարտված է կործանման», «50 տարի մեր պայքարն ուղղելով ճանաչմանը՝ եկանք հասանք հատուցման պահանջին» և այլ հրապարակումներ: Դրանցից յուրաքանչյուրում հայ դատի խնդիրը, հայ ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայքարի պատմությունը, ցեղասպանության ճանաչման և դրա դիմաց Թուրքիայի հատուցման հիմնահարցը բացվում, պարզաբանվում են մի նոր, թարմ՝ դեռևս աննկատ մնացած տե-

ասնկյունից, որն էլ իր հերթին մտածումի, իմացականության և հետագա պայքարը շարունակելու ոգեղենությամբ տոգորում է հայ ընթերցողներին, հայ դատի ջերմ ու անկեղծ բարեկամներին: Աշխատության էջերը թերթելիս պարզապես զարմանում ես, թե ինչպիսի հետևողական ջանքերով ու շտեմնված եռանդով է Ա. Մելքոնյանը պայքարել պատմության կեղծարարների դեմ՝ չերկնչելով որևէ խոչընդոտից և երբեմն վտանգի տակ դնելով իր դիրքն ու պաշտոնը: Այդպիսի մի պահ առաջացավ 2009–2010 թթ., երբ հրապարակի վրա էր հայ-թուրքական արձանագրությունների հիմնահարցը, որի հանդեպ հայ հասարակական շերտերի վերաբերմունքը տարամերժ էր, հակասական: Հայ պատմաբանների առաջատարը՝ Աշոտ Մելքոնյանը, հենց սկզբից հստակորեն «ոչ» ասաց վերոնշյալ արձանագրություններին: Հայ հանրության ուշադրության առանցքում էր նրա հայտնի ելույթը ՀՀ Ազգային ժողովում 2009 թ. հոկտեմբերի 1-ին, որում ջախջախիչ կերպով հերքեց արձանագրությունների կողմնակիցների բոլոր փաստարկումներն ու հիմնավորումները: Վերոնշյալ ելույթում ցեղասպանությանն առնչվող խնդիրների փունջը ձևակերպվեց այսպես. «Ինձ հաճախ են քննադատում այսպես կոչված պրագմատիկ հայրենասիրության դիրքերից՝ ասելով, թե ես խնդրին անդրադառնում եմ խիստ զգացական դիրքերից: Ուզում եմ հարցնել. ցեղասպանության խնդիրն արդյոք զուտ զգացական խնդիր է, թե ոչ: Եվ հաճախ այդ մարդիկ նաև հիշեցնում են, որ իրենք ցեղասպանության խնդիրը երբեք չեն ուրանում: Մնացել էր միայն, որ ա՛յդ էլ ուրանային: Ցեղասպանության խնդիրը Հայաստանում ուրացման խնդիր չէ, այն հզոր կովան է հատուցման հարցն առաջ մղելու համար: Մենք պիտի ընդգծենք, որ մեզ ցեղասպանել են հայրենիքից զրկելու համար: Ցեղասպանության նպատակը հենց հայերի հայրենագրկումն է եղել: Եվ թուրքերը հասել են իրենց նպատակին՝ մեզ ցեղասպանելով, տեր են դարձել մեր հայրենիքին: Նշանակում է՝ այս արձանագրություններով նրանք ուզում են մեր հայրենագրկմանը տալ իրավական ձևակերպում՝ սահմանը դե յուրե ճանաչել տալով: Սա նախապայման չէ, ապա ի՞նչ է: Հենց այս հատուցումից էլ վախենալով՝ Թուրքիան օր առաջ ուզում է փակել տարածքների վերադարձման այդ խնդիրը (ընդգծումը մերն է – Ա. Կ., էջ 276)»: Պատմաբանը Ազգային ժողովի ամբիոնից բացորոշ, առանց ձևական պայմանականությունների, ուղղակիորեն բացականչում է. «Չեմ կասկածում, որ միայն տարիներ անց այս արձանագրությունների համար նույնքան կզոջանք ու կմղկտանք, որքան 90 տարի առաջ կնքված չարաբաստիկ Կարսի պայմանագրի համար» (էջ 278):

Ա. Մելքոնյանն աներկբա հավատում ու հավատացնում է այնոց, որ հողն ուղղակի պետք է այրվի թուրքերի ոտքերի տակ, որպեսզի նրանք հասկանան, որ հայությունն այս պայքարը տանելու է մինչև հաղթական ավարտ: Նրա խորին համոզվածությամբ և հիմնավորումով՝ Թուրքիան, ինչպես յուրաքանչյուր բազմաէթնիկ կայսրություն, ի վերջո, դատապարտված է կործանման, նույնիսկ եթե այն ինչ-որ

չափով տնտեսական վերելք է ապրում: Այս թեմայով «Մեդիամաքս» գործակալությանը տրված հարցազրույցում նա հետևյալ թարմ, չտրորված տեսակետն է հայտնում: «Թվում է, թե անպայմանորեն տնտեսական անկումն է ենթադրում երկրի փլուզում, սակայն նույն տնտեսական զարգացումն իր հետ բերում է զարմանալի սեպարատիստական ձգտումներ, ինչպես օրինակ, Մեծ Բրիտանիայում: Նշանակում է՝ միայն նյութականը չէ, անհրաժեշտ է հոգևոր սնունդ: Թուրքիայում սոցիալական հողի վրա տեղի ունեցող բուստերը հաստատեցին, որ այստեղ սոցիալական խնդիրները դեռևս լուծված չեն, և այդ բուստերը հնարավոր է վերածվեն ազգային հողի վրա կենտրոնական իշխանությունների դեմ համընդհանուր պայքարի, և դա կհանգեցնի թուրքական պետության փլուզմանը: Այս ամենը եկավ ապացուցելու, որ Թուրքիան շարունակում է կավե ոտքերի վրա կանգուն մնալ» (էջ 314):

Չնայած նման լավատեսությանը՝ Ա. Մելքոնյանը բազմիցս ու բազմաթիվ շեշտադրումներով զգուշացնում է, որ գործ ունենք թուրքերի հետ, ովքեր պատրաստ են նոր ցեղասպանության իրականացման, եթե հարմար առիթ լինի: Այդ պատճառով մենք, իրոք, դատապարտված ենք հաղթելու ցանկացած պատերազմում: Ըստ նրա, այդ առումով հատուցում պահանջելը նաև կանխարգելիչ գործողություն է: Ցեղասպանության խնդիրը շոշափելը, հատուցման հարց բարձրացնելը նախևառաջ հիշեցում է աշխարհին, որ գործ ունենք ցեղասպան երկրի հետ, որը 100 տարի անց էլ հրաժարվում է իր պատմությունից, մտադիր չէ հատուցել՝ ինչպես քաղաքակիրթ աշխարհն արդեն ցույց է տվել Գերմանիա-Իսրայել փոխհարաբերությունների պարագայում:

Բազմաթիվ կարևոր հարցադրումներ, դիտարկումներ, շեշտադրումներ ու նկատառումներ են առաջադրվում, մեկնաբանվում, քննվում ու քննարկվում սույն աշխատության մեջ, որը, իրավամար, կարելի է համարել Հայոց ցեղասպանության, նրա թողած դասերի հաշվառման ու հետևանքների վերացման հատորյակ:

Սույն աշխատությունը շատ գիտելիքներ ու անհրաժեշտ տեղեկատվություն է հաղորդում հայ ընթերցողներին, սակայն, բացի այդ, փոխանցում է՝ հանուն հայոց պատմական անժամանցելի իրավունքների համար պայքարը հարատև շարունակելու ոգու և կամքի ուժն ու պատրաստակամությունը: Ա. Մելքոնյանը հատորյակի էջերից շարունակում է մեր ժողովրդին պատգամել, զգուշացնել, որ հայրենիքի կորուստը ենթադրում և նշանակում է ցեղասպանության շարունակություն: Ահա թե ինչու պարտավոր ենք հաշվի առնել վերոնշյալ հորդորներն ու մտահոգությունները, մեր ձեռքին ու մեր գրասեղանին միշտ ունենալ այս, իրավ, ուշագրավ և հույժ արդիական գիրքը: